ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO.
SERIA PRAWNICZA. PRAWO 7 – 2009, Zeszyt 53

Władysław Piotr Wlaźlak

OFICJAŁOWIE KONSYSTORZA OKRĘGOWEGO W PIOTRKOWIE [TRYBUNALSKIM]

1. Wprowadzenie

Funkcjonujący w okresie niewoli narodowej na południowych krańcach diecezji kujawsko-kaliskiej oficjałat foralny piotrkowski ulegał zmianom terytorialnym. W momencie jego erygowania 1 stycznia 1819 r. obejmował on cztery dekanaty z byłych obszarów (archi)diecezji gnieźnieńskiej i krakowskiej oraz dwie parafie z tzw. enklawy wolborskiej z dawnej diecezji kujawsko-pomorskiej. W kilka miesięcy później dokonano reorganizacji terytorialnej, która nie przyniosła znacznego przyrostu jednostek kościelnych podlegających władzy oficjała piotrkowskiego. Istotne zmiany w tej mierze nastąpiły w 1823 r., kiedy oficjałat powiększył się o dwa dekanaty przyłączone z oficjałatu generalnego kaliskiego. Dekanaty te jednak w 1868 r. zostały odłączone po utworzeniu tzw. dekanatów powiatowych. Ów kształt terytorialny został utrzymany do końca istnienia oficjałatu piotrkowskiego, czyli 20 listopada 1918 r., kiedy w jego miejsce powołano oficjałat częstochowski z nowymi kompetencjami Trybunału Pomocniczego w Częstochowie, dla południowych krańców diecezji kaliskiej, czyli włocławskiej[1].

W momencie erygowania oficjałatu piotrkowskiego administrator diecezji kujawsko-kaliskiej biskup nominat Andrzej Wołłowicz ustanowił oficjała i określił jego uprawnienia. Posiadał on władzę sądowniczo-administracyjną, którą wykonywał w porozumieniu z rządcą diecezji i jego oficjałem generalnym. Do roku 1885 okręg piotrkowski podlegał oficjałowi generalnemu kaliskiemu, zaś po jego likwidacji oficjałowi

[1] W. Wlaźlak, *Z dziejów organizacji sądownictwa kościelnego na terytorium archidiecezji częstochowskiej,* „Roczniki Nauk Prawnych" 13 (2003), z. 2, s. 75-78.

generalnemu włocławskiemu. Jak wynika z zachowanych akt procesowych w okresie kaliskim oficjał piotrkowski posiadał więcej uprawnień sądowniczych. Nadto pierwszy oficjał korzystał z prawa zwyczajowego wywodzącego się z okresu staropolskiego, kiedy sam ustanawiał skład personalny konsystorza, powiadamiając jedynie o tym fakcie swego ordynariusza. Niestety, sytuacja uległa zmianie po kilkudziesięciu latach, kiedy powołano drugiego oficjała piotrkowskiego. Zaraz po swojej nominacji ustanowił on nowy skład konsystorza, co spotkało się z dezaprobatą biskupa. Wprawdzie zaakceptował on nowy skład osobowy konsystorza, jednak przypomniał, iż to do niego należą nominacje personalne. W następnych latach ordynariusze lub administratorzy diecezji osobiście powoływali oficjałów nazywanych z czasem prezesami oraz ich zastępców, czyli sędziów surogatów[2].

2. Oficjałowie

W akcie ustanowienia konsystorza piotrkowskiego odnotowano nominację pierwszego oficjała, którym został ks. Jakub Mikołaj Lefranc. Pochodził z Francji, gdzie kształcił się w Akademii Charleville, a następnie odbył studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym w Reims. Po ich ukończeniu w 1790 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa pomocniczego trewirskiego Jana Marii de Harbain[3]. Niepomyślna sytuacja polityczna na tych terenach spowodowała, iż przeniósł się do archidiecezji gnieźnieńskiej, gdzie rozpoczął działalność duszpasterską w parafii Chabielice na stanowisku komendarza. W roku 1803 objął stanowisko proboszcza parafii Lgota[4], zaś w pięć lat później został administratorem parafii Kamieńsk. Była to rozległa miejska parafia z prepozyturą, na którą otrzymał nominację 21 grudnia 1810 r. Rok wcześniej, objął urząd dziekana brzeźnickiego, wszystko to oznaczało, iż miał przed sobą pomyślną karierę. W międzyczasie jako dziekan administrował parafią Radomsko, następnie parafią Dobryszyce, gdzie dał się poznać jako wytrawny duszpasterz i budowniczy kościoła[5].

Tego wybitnego kapłana dostrzegł biskup nowo uformowanej diecezji kaliskiej, czyli włocławskiej A. Wołłowicz, który 1 stycznia 1819 r. mianował go szefem konsy-

---

[2] Tenże, *Sądownictwo kościelne w diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej (1819-1918),* „Czasopismo Prawno-Historyczne 54 (2002), z. 1, s. 370, 381-385.
[3] Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (dalej: AACz) sygn. KD 19, k. 6.
[4] AACz sygn. KD 7, s. 28.

storza piotrkowskiego[6]. Stosowne zarządzenie nadające mu uprawnienia oficjalskie zostało wystawione w Warszawie 10 lutego 1819 r. Upoważniało ono ks. J. M. Lefranca do objęcia władzy oficjalskiej, któremu podlegały sprawy *Ecclesiasticas minores, non tamen civiles*[7], co było zgodne z Kodeksem Napoleońskim. Pozostawiał on w gestii konsystorzy sprawy małżeńskie oraz dyscyplinarne względem kleru[8]. Do obowiązków oficjała należało wizytowanie dziekanów i przysyłanie odpowiednich sprawozdań z tychże czynności do Konsystorza Generalnego w Kaliszu. Uprawnienia oficjalskie nabierały mocy prawnej po zainstalowaniu składu osobowego nowego konsystorza. W tym celu odbyło się 26 marca 1819 r. walne zgromadzenie duchowieństwa oficjałatu piotrkowskiego, na którym oficjał odczytał swoją nominację. Po jej zaakceptowaniu przez zgromadzonych dokonał wyboru swojego zastępcy, czyli sędziego surogata oraz notariusza kancelarii konsystorskiej. Po zakończonych obradach przesłał sprawozdanie z odbytych czynności administratorowi diecezji, który 5 kwietnia tr. zatwierdził skład personalny nowo uformowanego konsystorza. Zaznaczył jednak, aby w przyszłości przy obieraniu nowych członków tej instytucji za każdym razem oficjał zwracał się w tej sprawie do rządcy diecezji. Po tym fakcie oficjał przesłał dziekanom raport z ukonstytuowania się władz konsystorza, aby ci mogli powiadomić o tym zdarzeniu duchowieństwo i wiernych[9].

W pierwszych latach istnienia konsystorza ks. J. M. Lefranc osobiście kierował pracami kancelarii oficjalskiej, mimo iż równocześnie spełniał w diecezji inne funkcje zwyczajowo powiązane z tym urzędem. Był m.in. aspirantem do spraw zakonnych, egzaminatorem prosynodalnym, organizatorem szkół elementarnych, komisarzem delegowanym do spisu funduszów duchownych oraz komisarzem do zmiany dziesięcin kościelnych, marszałkiem zgromadzenia gminnego w Piotrkowie [Trybunalskim] oraz radcą wojewódzkim[10]. Zapewne z tego powodu w międzyczasie wieloma pracami kon-

---

[5] AACz sygn. KD 140, k. 5; AACz sygn. KK 152, k. 71.
[6] AACz sygn. KK 248, s. 82-83.
[7] Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi (dalej: AAŁ) sygn. 56, nr 1; AACz sygn. KD 24, k. 24-26.
[8] S. Chodyński, *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej,* Włocławek 1914, s. 42.
[9] AACz sygn. KD 24, k. 26-27; AAŁ sygn. 56, nr 2, 6; W. Wlaźlak, *Ustanowienie Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w diecezji kujawsko-kaliskiej w świetle dokumentów źródłowych Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej,* „Zeszyt Naukowy Wydziału Administracyjno-Prawnego Akademii Polonijnej w Częstochowie" 1 (2002), s. 121-131.
[10] AAŁ sygn. 137 – *Wykazy zmian duchowieństwa świeckiego oficjalatu piotrkowskiego diecezji kujawsko-kaliskiej wskutek reskryptu Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 czerwca rb. ułożony dnia 21 lipca 1829 r.*

systorza zaczął kierować jego zastępca, czyli sędzia surogat, który sygnował swoim nazwiskiem zarządzenia oficjalskie. Nadmiar obowiązków spowodował, iż ks. J. M. Lefranc w 1825 r. zrezygnował z urzędu dziekana brzeźnickiego. Prawdopodobnie taką decyzję zasugerował mu drugi biskup kujawsko-kaliski Józef Szczepan Koźmian[11], który był znany ze swej bezkompromisowej postawy wobec księży. Należy jednak przyznać, iż było to dobre rozwiązanie, gdyż funkcje te nakładając się na siebie stwarzały pewną niezręczność w nadzorze administracyjnym na terenie oficjałatu. Jak się później okazało, bezpośrednią przyczyną takiego stanowiska zarówno biskupa oraz oficjała, była zwiększająca się ciągle liczba spraw podlegających orzecznictwu miejscowego konsystorza. W następnych latach oficjał otrzymał do współpracy jednego, a potem dwóch asesorów. Działalność konsystorza piotrkowskiego w okresie oficjalstwa ks. J. M. Lefranca była wysoko oceniana przez biskupów kaliskich, czyli włocławskich. Potwierdzają to awanse w hierarchii kościelnej szefa konsystorza. Pierwsze wyróżnienie otrzymał 4 stycznia 1819 r., kiedy biskup płocki Michał Adam Prażmowski oznaczył go kanonią honorową w swojej katedrze[12]. W roku 1825 mianowano go kanonikiem włocławskim[13], zaś w 1837 r. został scholastykiem kapituły włocławskiej[14]. Na tym nie skończyły się jego awanse kościelne, gdyż w 1845 r. biskup kujawsko-kaliski Walenty Maciej Tomaszewski mianował go archidiakonem we wspomnianej kapitule[15]. W tym czasie oficjał piotrkowski znacznie podupadł na zdrowiu, co spowodowało, iż za namową lekarzy poddał się kuracji w renomowanych uzdrowiskach[16]. Pomimo zabiegów lekarskich stan jego zdrowia ciągle się pogarszał. Zmarł 27 sierpnia 1847 r. w Kamieńsku[17].

Jego następcą został ks. dr Andrzej Mulzow vel Mulzoff, który pochodził z Wielkopolski. Studia filozoficzno-teologiczne rozpoczął w Akademii Gdańskiej, które kontynuował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Następnie studio-

---

[11] Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADW) brak sygn., *Akta personalne ks. Mikołaja Lefranca (1765-1847)*, k. 3-4.
[12] AAŁ sygn. 56, nr 7.
[13] ADW brak sygn., *Akta personalne ks. Mikołaja Lefranca (1765-1847)*, k. 1-2; *Sumariusz protokołów Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego 1815-1867*, cz. 1 1815-1830, t. 1 sekcja III, Warszawa 1958, s. 563, nr 2802.
[14] AACz sygn. KK 164, s. 79; *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis anno Domini 1838*, Varsaviae [1837], s. 58, 60, 110.
[15] *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis anno 1846*, Varsaviae [1845], s. 1, 4, 32.
[16] AACz sygn. KK 164, s. 7.

wał prawo cywilne na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Halle[18]. Studia zakończył uzyskaniem doktoratu z teologii i obojga praw. W roku 1799 wstąpił do Seminarium Duchownego w Gnieźnie, gdzie 18 stycznia 1801 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa pomocniczego gnieźnieńskiego Stefana Wojciecha Łubieńskiego[19].

Działalność duszpasterską rozpoczął jako wikariusz parafii Słupy, podejmując jednocześnie obowiązki pisarza w Konsystorzu Generalnym w Kamieniu. Już w roku 1807 awansował na regensa kancelarii arcybiskupa gnieźnieńskiego. W dwa lata później został mianowany proboszczem parafii Brzeźnica, gdzie był organizatorem szkół elementarnych oraz zaangażował się na stanowisku aspiranta do spraw zakonnych i cenzora ksiąg religijnych[20]. Odznaczał się wtedy znaczną gorliwością, gdyż w 1826 r. został mianowany sędzią surogatem konsystorza piotrkowskiego, zaś w siedem lat później objął funkcję dziekana brzeźnickiego. W uznaniu dotychczasowych zasług władza diecezjalna odznaczyła go kanonią honorową kaliską. Nie był to oczywiście koniec jego kariery duchownej, gdyż w 1839 r. został prepozytem łaskim, z czym związana była godność infułata. Pomimo iż przeniósł się do odległego Łasku, jeszcze przez kilka lat zachował dawne beneficjum brzeźnickie. W roku 1845 biskup W. M. Tomaszewski mianował go scholastykiem kapituły włocławskiej, zaś w cztery lata później ustanowił go tutaj archidiakonem. W dowód uznania dla jego dotychczasowych dokonań ordynariusz wyjednał mu w Stolicy Apostolskiej tytuł protonotariusza apostolskiego[21].

W dwa lata przed objęciem archidiakonii został mianowany oficjałem piotrkowskim. Pierwszym jego pismem wystosowanym po objęciu władzy oficjalskiej było podanie do wiadomości publicznej 24 maja 1848 r. nowych członków konsystorza piotrkowskiego[22]. Od tego momentu było dwóch sędziów surogatów i dwóch asesorów. Początkowo nowy oficjał urzędował w Brzeźnicy, jednak już po dwóch latach na stałe

---

[17] AACz sygn. KD 101, s. 20.

[18] AAŁ sygn. 137 – *Wykazy zmian duchowieństwa świeckiego oficjalatu piotrkowskiego diecezji kujawsko-kaliskiej wskutek reskryptu Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 czerwca rb. ułożony dnia 21 lipca 1829 r.*; *Mulzoff Andrzej ks.*, Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. 27-28, Warszawa 1912, s. 257.

[19] AACz KD 19, k. 7; *Ksiądz Andrzej Mulzow,* „Pamiętnik Religijno-Moralny" 14 (1855), s. 42-44.

[20] AAŁ sygn. 137 – *Wykazy zmian duchowieństwa świeckiego oficjalatu piotrkowskiego diecezji kujawsko-kaliskiej wskutek reskryptu Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 czerwca rb. ułożony dnia 21 lipca 1829 r.*

[21] ADW brak sygn. *Akta personalne ks. Andrzeja Mulzowa (1777-1855) – Pismo powiadamiające o odznaczeniu orderem Św. Anny;* W. Wlaźlak, *Obsada personalna Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego (1819-1918),* [w:] *Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Bogdanowi Snochowi,* red. S. Podobiński, Częstochowa 2002, s. 305.

przeniósł się do Łasku, skąd kierował pracami konsystorza. W tym czasie analogiczny skład personalny posiadał konsystorz kaliski, który jako biskupi miał więcej niższego personelu urzędniczego[23]. W międzyczasie w konsystorzu piotrkowskim nastąpiły zmiany personalne, co wskazywało, iż oficjał przykładał dużą wagę do sprawnie działającej kancelarii. Ponadto znany był z wysokiej kultury osobistej, sumiennie spełniając obowiązki duszpasterskie. W pracy kancelaryjnej świecił przykładem, co zapewne było podyktowane doświadczeniem zdobytym w kancelarii arcybiskupiej. Wielość obowiązków spowodowała, iż w tym okresie podupadł na zdrowiu. W roku 1854 został sparaliżowany, co uniemożliwiło mu kierowanie konsystorzem. Zmarł 2 maja 1855 r. w Łasku[24].

Jego następcą został ks. mgr Paweł Świątkowski. Podobnie jak jego poprzednik do pełnienia wspomnianej funkcji był dobrze przygotowany. W roku 1815 wstąpił do Seminarium Duchownego w Węgrowie. Następnie podjął dalsze studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Warszawskim, które uwieńczył uzyskaniem stopnia magistra teologii. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1818 r.,[25] rozpoczął pracę duszpasterską jako nauczyciel religii w liceum warszawskim. W dwa lata później mianowano go kapelanem i profesorem w byłym Korpusie Kadetów w Kaliszu, gdzie doczekał się awansu na kanonika kaliskiego[26]. W roku 1828 został proboszczem parafii Dobrec w dekanacie kaliskim. W tym czasie pełnił obowiązki asesora konsystorza kaliskiego, zaś od 1835 r. był tutaj sędzią surogatem. Uznanie władzy diecezjalnej za dotychczasową pracę w diecezji zapewne wpłynęło na to, iż w 1837 r. został mianowany prepozytem piotrkowskim, zaś w rok później otrzymał kanonię włocławską. Po zrezygnowaniu z pracy w konsystorzu kaliskim w 1838 r. awansował na asesora duchownego Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych. Na tym stanowisku pracował przez sześć lat. Zdobyte dotychczas doświadczenie zawodowe oraz fakt, iż był proboszczem piotrkowskim, zapewne zadecydowały o mianowaniu go sędzią surogatem konsystorza piotrkowskiego, zaś w 1857 r. awansował na oficjała. W tym samym roku biskup W. M.

---

[22] AACz sygn. KD 35, s. 92-94; AACz sygn. KD 103, s. 20-21.
[23] *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis anno 1848*, Varsaviae [1847], s. 2-4.
[24] AACz sygn. KD 40, s. 349-350.
[25] *Wiadomości krajowe. 6. Zmarły […] ks. Paweł Świątkowski,* „Pamiętnik Religijno-Moralny" 21 (1861), s. 218-219.
[26] ADW brak sygn., *Akta personalne ks. Pawła Świątkowskiego (1795-1861)*; *Sumariusz protokołów Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego…,* s. 582, nr 2805.

Tomaszewski mianował go scholastykiem kapituły włocławskiej[27]. Nominację oficjalską otrzymał dopiero w dwa lata po śmierci swego poprzednika. Opóźnienie to było faktem, iż diecezją w tym czasie zarządzał administrator ks. Michał Marszewski, który stosowną decyzję podjął dopiero po swej konsekracji biskupiej[28]. Działalność oficjalska ks. P. Świątkowskiego sprowadzała się do stabilizacji kancelarii konsystorskiej, w której pracowało po dwóch sędziów surogatów i asesorów, a także notariusz. Nowością w pracy konsystorskiej było wprowadzenie specjalnych druków, na których prowadzono oficjalną korespondencję z duchowieństwem i władzami państwowymi. Od tej pory, aż do końca omawianego okresu, siedziba konsystorza piotrkowskiego mieściła się w Piotrkowie [Trybunalskim]. Oficjał znalazł uznanie władz kościelnych oraz władz państwowych, które w 1829 r. odznaczyły go orderem Św. Stanisława III klasy, zaś w 1842 r. przyznały mu order Św. Anny II klasy. Zmarł nagle 26 maja 1861 r. w Piotrkowie [Trybunalskim][29].

Kolejnym oficjałem został ks. Klemens Skupiński, który pochodził z biednej rodziny mieszczan wieluńskich. Po ukończeniu miejscowej szkoły kontynuował naukę w Szkole Wojewódzkiej w Piotrkowie [Trybunalskim]. W roku 1832 podjął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym we Włocławku. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1835 r., rozpoczął działalność jako kapelan biskupa W. M. Tomaszewskiego. Z czasem został jego sekretarzem, a następnie regensem kancelarii zadwornej. W roku 1838 został kanonikiem honorowym kaliskim, zaś w rok później mianowano go proboszczem parafii Kościelna Wieś w dekanacie kaliskim. W sześć lat później objął intratne probostwo w Tuszynie z równoczesnym awansem na kanonię kaliską, a następnie objął kanonię włocławską. W roku 1850 został przeniesiony na pobliskie probostwo wolborskie. W dwa lata później został asesorem duchownym Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych. Funkcję tę pełnił przez dwie czteroletnie kadencje. W roku 1857 papież Pius IX odznaczył go godnością protonotariusza apostolskiego[30].

Spore doświadczenie zawodowe spowodowało, iż ks. K. Skupieński w 1861 r. został mianowany oficjałem piotrkowskim. W tym samym czasie został prepozytem piotr-

---

[27] *Wiadomości urzędowe – z diecezji kaliskiej,* „Pamiętnik Religijno-Moralny" 17 (1857), s. 418.
[28] AACz sygn. KD 40, s. 465.
[29] *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1862*, Varsaviae [1861], s. 44.
[30] W. Wlaźlak, *Organizacja oficjalatu foralnego piotrkowskiego w latach 1819-1918,* „Częstochowskie Studia Teologiczne" 28 (2000), s. 305.

kowskim, co było podyktowane faktem, iż w tym mieście była usytuowana kancelaria konsystorska. W rok po nominacji oficjalskiej został mianowany archidiakonem kapituły włocławskiej. Podczas jego działalności w konsystorzu zwiększyła się obsada personalna. Oprócz dwóch sędziów surogatów, pracę podjął jeszcze trzeci asesor. Nie był to łatwy okres w kierowaniu konsystorzem ze względu na problemy wynikające z restrykcji carskich, jakie w tym czasie zostały nałożone na Kościół katolicki. Przejawem tego był fakt, iż latach 1864-1868 nie ukazywały się schematyzmy diecezjalne, zaś korespondencja wytworzona przez kancelarię konsystorską była znikoma. Dodatkowo zmarł biskup M. Marszewski, co jeszcze bardziej skomplikowało organizację zarządu diecezji kaliskiej, czyli włocławskiej[31].

Na szczęście niebawem wszystko zaczęło się powoli stabilizować, na co wpłynęło zapewne utworzenie guberni piotrkowskiej oraz zreorganizowanie sieci dekanalnej zgodne z życzeniem władz państwowych. W roku 1867 r. wybrano ks. K. Skupieńskiego wikariuszem kapitulnym diecezji kujawsko-kaliskiej[32]. Odtąd administrator diecezji rezydował w Piotrkowie [Trybunalskim], jednocześnie rezygnując ze stanowiska oficjała piotrkowskiego. Mimo tego faktu do administrowania diecezji wykorzystywał miejscową kancelarię konsystorską, gdyż nie utrzymywał własnej kancelarii[33]. Początkowo cieszył się zaufaniem władz państwowych, o czym świadczyły liczne odznaczenia świeckie, jakie mu przyznano. Już w roku 1855 nadano mu order Św. Anny II klasy, a następnie order Św. Stanisława II klasy. Wszystko to wskazywało na to, iż władze carskie niebawem wyrażą zgodę na jego nominację biskupią. Niestety, te rachuby się nie sprawdziły. Zapewne przyczyną takiego stanu rzeczy był brak zgody władz państwowych na jego kandydaturę, które miały wątpliwości, co do okresu jego życia z lat powstania styczniowego. Był on bowiem uważany przez władze carskie za głównego przywódcę duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej, w „zgubnej" agitacji w latach 1861-1863. Z tego powodu został aresztowany i wytoczono mu proces, który odbył się w Warszawie. Jednak z braku przekonywujących dowodów namiestnik Królestwa Pol-

[31] *Marszewski Michał Jan (1800-1867),* Polski Słownik Biograficzny, t. 20, Wrocław 1975, s. 74.
[32] AACz sygn. KK 259, s. 15-16.
[33] S. Librowski, *Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku,* „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne" 26 (1973), s. 153

skiego kazał go zwolnić z wiezienia[34]. Po dziesięciu latach od tych wydarzeń wydawało się, iż władze państwowe zmieniły zdanie, co do ks. K. Skupieńskiego. Wyrazem tego było nadanie mu orderu Św. Włodzimierza III klasy. Zmarł nagle 3 maja 1873 r. w Piotrkowie [Trybunalskim][35].

Działalność ks. K. Skupieńskiego w tym trudnym okresie wymagała niezwykłej dyplomacji i nie można było po niej oczekiwać zbyt dużych efektów. Władze państwowe dążyły do maksymalnego ograniczenia przejawów życia kościelnego. Wyrazem tego była chęć zlikwidowania konsystorza piotrkowskiego. W swoim piśmie do biskupa M. Marszewskiego z 27 października 1866 r. stanął w obronie tej instytucji[36]. Jako administrator diecezji doprowadził do wznowienia wydawania katalogów diecezjalnych. Gorzej było z obsadą personalną konsystorza, która była niepełna. Przede wszystkim po odejściu ks. K. Skupieńskiego nie mianowano już oficjała. Po jego śmierci nowy administrator diecezji ks. Florian Kosiński, kanonik włocławski zwyczajem swego poprzednika został prepozytem piotrkowskim, jednak miejscowym konsystorzem nie zarządzał[37]. Dopiero w roku 1876 oficjałem został sędzia surogat ks. Stanisław Lewicki z tytułem prezesa konsystorza. Podobnie było w konsystorzu kaliskim, jedynie konsystorzem włocławskim kierował oficjał. Taką praktykę obsadzania konsystorzy w diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej, wprowadził nowy biskup Wincenty Popiel[38].

Ks. S. Lewicki pochodził z wschodniej Wielkopolski, zapewne dlatego w 1833 r. wstąpił do seminarium włocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął w Płocku 1 listopada 1837 r. z rąk biskupa pomocniczego płockiego Konstantego Wincentego Plejewskiego. Przez kilka lat spełniał obowiązki wikariusza, zaś w 1843 r. został mianowany administratorem, a potem proboszczem parafii Srocko w dekanacie tuszyńskim. W roku 1862 przeszedł na analogiczne stanowisko do pobliskiego Wolborza. W roku 1856 został wyróżniony kanonią honorową lubelską, zaś w cztery lata później podjął

---

[34] P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*, cz. 3, t. 2, Sandomierz 1939, s. 75-76.

[35] *Kronika kościelna – zgon ks. prałata Skupieńskiego,* „Przegląd Katolicki" 11 (1873), s. 316; S. Muznerowski, *Tuszyn. Monografia historyczna,* „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej" 7 (1913), s. 70.

[36] AAŁ sygn. 24 – *Pismo nr 901 z dnia 27 października 1866 r. Biskupa kujawsko-kaliskiego do Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego.*

[37] *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1875,* Varsaviae [1875], s. 8-9, 11, 93; S. Ch[odyński], *Śp. ks. Florian Kosiński prałat katedry włocławskiej,* „Przegląd Katolicki" 32 (1894), s. 470-471.

[38] W. Wlaźlak, *Konsystorze generalne w diecezji kujawsko-kaliskiej (1819-1918),* „Częstochowskie Studia Teologiczne" 29 (2001), s. 253, 256.

pracę jako asesor konsystorza piotrkowskiego[39]. Zatwierdzenie na tym stanowisku nastąpiło dopiero 21 kwietnia 1866 r. przez Dyrektora Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych[40]. W roku 1871 został awansowany na sędziego surogata. Mimo, iż w tym czasie w konsystorzu nie było oficjała, to wszelkimi sprawami zarządzał ks. S. Lewicki. Dopiero w 1876 r. biskup W. Popiel mianował go prezesem konsystorza, który do współpracy miał dwóch asesorów. W porównaniu z wcześniejszym okresem skład personalny konsystorza został zmniejszony o jednego asesora i dwóch sędziów surogatów. W tym czasie ordynariusz darzył go swoim uznaniem, gdyż w 1877 r. mianował go kanonikiem włocławskim[41]. Liczne obowiązki kapłańskie i konsystorskie przyczyniły się do znacznego wyczerpania jego organizmu, co zmusiło go do podjęcia kuracji zdrowotnej. Zmarł 3 września 1882 r. w Wolborzu[42].

Po śmierci ks. S. Lewickiego całą pracę w konsystorzu wykonywał tylko jeden asesor. W międzyczasie biskup W. Popiel dokonał reformy sądownictwa kościelnego w diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej, w wyniku której konsystorz piotrkowski został zrównany z konsystorzem kaliskim. Z tego powodu ten pierwszy został wyposażony w uprawnienia do prowadzenia spraw małżeńskich, którymi na miejscu zajmowali się obrońcy węzła małżeńskiego. Pomimo tego faktu władza diecezjalna zdecydowała się tylko na mianowanie kolejno sędziów surogatów, jednak bez tytułu prezesa[43].

Problem ten rozwiązał biskup kujawsko-kaliski Aleksander Kazimierz Bereśniewicz, wyznaczając na stanowisko prezesa konsystorza piotrkowskiego nowo mianowanego sędziego surogata ks. Aleksandra Sałacińskiego. Studia filozoficzno-teologiczne rozpoczął w Seminarium Duchownym Świętego Krzyża w Warszawie, które kontynuował w Akademii Duchownej w Warszawie. Ukończył ją ze stopniem kandydata teologii. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1869 r. przeszedł do pracy w diecezji kujawsko-kaliskiej, gdzie początkowo był wikariuszem, a następnie był rektorem kościoła

---

[39] *Kronika kościelna – (śp. ks. Stanisław Lewicki),* „Przegląd Katolicki" 20 (1882), s. 732.
[40] AAŁ sygn. 24 – *Pismo nr 878 z dnia 9 czerwca 1866 r. Biskupa kujawsko-kaliskiego do Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego.*
[41] ADW brak sygn., *Akta personalne ks. Stanisława Lewickiego (1814-1882)*; *Korespondencja Przeglądu Katolickiego – z diecezji kujawsko-kaliskiej,* „Przegląd Katolicki" 16 (1878), s. 137-139.
[42] *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1883,* Vladislaviae [1882], s. 63; *Kronika kościelna – zmarły ks. Stanisław Lewicki,* „Przegląd Katolicki" 20 (1882), s. 731.
[43] Wlaźlak, *Obsada personalna Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego…,* s. 303, 307-308.

popijarskiego w Piotrkowie [Trybunalskim] oraz prefektem gimnazjum żeńskiego[44]. W roku 1887 został awansowany na asesora konsystorza piotrkowskiego, a w siedem lat później objął urząd sędziego surogata i prepozyta piotrkowskiego. W kilka miesięcy później awansował na prezesa konsystorza piotrkowskiego. W ten sposób po trzynastu latach zostało obsadzone wakujące stanowisko prezesa, pod którego rządami była pełna obsada personalna konsystorza. Wprawdzie w kancelarii pracował tylko jeden sędzia surogat, asesor, notariusz i obrońca węzła małżeńskiego, to jednak nie było większych wakansów podczas zmian personalnych. Za całą działalność konsystorską ks. A. Sałaciński zdobył uznanie władzy diecezjalnej, gdyż w 1901 r. został kanonikiem kaliskim. W ostatnich latach życia borykał się z problemami zdrowotnymi. Zmarł 2 kwietnia 1910 r. w Piotrkowie [Trybunalskim][45].

Przez kilka miesięcy po jego śmierci konsystorzem piotrkowskim kierował sędzia surogat, dopiero w 1911 r. biskup Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki wyznaczył nowego prezesa konsystorza, którym został ks. mgr Stanisław Jackowski. Pochodził z Małopolski. W roku 1864 rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym w Sandomierzu. Następnie został skierowany na studia specjalistyczne do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie po czterech latach uzyskał stopień magistra teologii. W międzyczasie powrócił do Sandomierza, gdzie 23 lipca 1871 r. został wyświęcony na kapłana przez biskupa sandomierskiego Józefa Michała Juszyńskiego. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz, a następnie pełnił obowiązki prefekta w gimnazjum żeńskim w Radomiu. W roku 1874 został mianowany wikariuszem katedry sandomierskiej i profesorem miejscowego seminarium duchownego. Niestety, w rok później utracił powyższe stanowiska za głoszenie kazań antyrosyjskich i został zesłany do guberni ołonieckiej[46].

Po powrocie z wygnania w 1881 r. nie mógł podjąć pracy duszpasterskiej w diecezji sandomierskiej, dlatego władze carskie wyraziły zgodę na przeniesienie go do diecezji kujawsko-kaliskiej. Po kilku latach pracy na wikariacie awansowano go na proboszcza parafii Malanów, a następnie objął takie samo stanowisko w Goszczanowie. W

---

[44] *Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno 1871*, Varsaviae [1870], s. 37.
[45] *Ks. Aleksander Sałaciński*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej" 4 (1910), s. 125.
[46] P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*, cz. 1, t. 3, Sandomierz 1933, s. 8-11.

roku 1894 został proboszczem truskolaskim[47], a w dziewięć lat później przeszedł na analogiczne stanowisko do parafii Kowal koło Włocławka. Ostatecznie w 1909 r. objął intratne probostwo w Sulejowie[48]. W niespełna dwa lata później został prezesem konsystorza piotrkowskiego. Był to jedyny przypadek w dziejach tegoż konsystorza, gdy jego szefem został duchowny, który wcześniej nie piastował w nim żadnych stanowisk. Ponadto trudno stwierdzić, dlaczego biskup S. K. Zdzitowiecki nie mianował prezesem dotychczasowego sędziego surogata. Obaj wymienieni duchowni nie rezydowali w Piotrkowie [Trybunalskim]. W czasie działalności ks. Jackowskiego w konsystorzu od 1916 r. nie pracował już asesor, zaś notariusz i obrońca węzła małżeńskiego byli zaangażowani w duszpasterstwo w stolicy oficjałatu[49]. W dowód uznania za dotychczasową pracę w diecezji biskup S. K. Zdzitowiecki mianował ks. S. Jackowskiego kanonikiem honorowym kaliskim. Urząd prezesa sprawował do momentu zlikwidowania konsystorzy w 1918 r. W siedem lat później zrezygnował z probostwa i na stałe zamieszkał w Domu Księży Emerytów w Ciechocinku, gdzie zmarł 12 czerwca 1927 r.[50]

3. Zakończenie

W okresie istnienia konsystorza piotrkowskiego jego pracami kierowało czterech oficjałów, zaś po reorganizacji sądownictwa było trzech prezesów. Większość z nich przed nominacją na szefa konsystorza posiadało spore doświadczenie w sądownictwie kościelnym. Karierę kościelną rozpoczynali na eksponowanych placówkach duszpasterskich oraz na urzędzie dziekańskim. Niektórzy koordynowali zarząd diecezji w kancelarii arcybiskupiej lub kancelarii zadwornej. Następnie byli zatrudniani na w konsystorzu piotrkowskim, przeważnie na stanowisku sędziego surogata, co równało się godności wiceoficjała. Wyjątek stanowił ostatni prezes konsystorza, który nie miał doświadczenia w pracy sądowniczej, jednak jako były profesor seminarium duchownego wydawał się być odpowiednią osobą na to stanowisko. Za swoją działalność konsystorską byli od-

[47] *Kronika kościelna – w diecezji kujawsko-kaliskiej zaszły następujące zmiany w duchowieństwie,* „Przegląd Katolicki" 33 (1895), s. 42.
[48] *Zmiany w diecezji,* „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej" 3 (1909), s. 252.
[49] *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1917,* Wladislaviae 1916, s. 16, 94-95.
[50] M. Hofman, *Śp. ks. kan. Stanisław Jackowski,* „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej" 21 (1927), s. 222-223.

znaczani godnościami kościelnymi w kapitule włocławskiej i kaliskiej. Przyjmowali też odznaczenia państwowe.

Oficjałowie Konsystorza Okręgowego w Piotrkowie [Trybunalskim]

Streszczenie

Funkcjonujący w latach 1819-1918 Konsystorz Okręgowy w Piotrkowie [Trybunalskim] na terytorium diecezji kaliskiej, czyli włocławskiej podlegał znacznej fluktuacji terytorialnej i kadrowej. Ponadto uprawnienia dwóch pierwszych oficjałów, co ustalania składu personalnego konsystorza były większe, a niżeli w następnych latach. Po reorganizacji sądownictwa kościelnego w 1885 r. na terenie diecezji kujawsko-kaliskiej konsystorzem piotrkowskim kierowali prezesi. W tym czasie szereg spraw małżeńskich rozstrzygał bezpośrednio oficjał włocławski, który posiadał uprawnienia dla całej diecezji. Wcześniej konsystorz piotrkowski podlegał władzy oficjała generalnego kaliskiego. Analogicznym zmianom ulegała także siedziba kancelarii konsystorskiej. Pierwszy oficjał rezydował w centrum podległego mu okręgu, jednak nie była to stolica oficjałatu. Sytuacja skomplikował w czasie urzędowania jego następcy, który rezydował poza terytorium oficjałatu piotrkowskiego. Kolejni szefowie konsystorza prowadzili swoją kancelarię w Piotrkowie [Trybunalskim], gdzie posiadali probostwo. Wyjątek stanowił ostatni prezes, który kierował sprawami konsystorza piotrkowskiego z pobliskiego Sulejowa, gdzie był proboszczem miejscowej parafii. Być może wiązało się to z tym, iż w tym czasie uległy zmniejszeniu jego uprawnienia konsystorskie.